

תוכן עניינים

1.....	תוכן עניינים
2.....	מבוא
3.....	1. רקע תיאורטי
3.....	1.1 גישות תיאורטיות לניתוח התנהגות מצביעים
3.....	1.2 שסעים וקונפליקטים בחברה הישראלית
4.....	1.3 השסע המעמדי
5.....	1.4 המערכת הפוליטית בישראל כשיקוף של החברה
6.....	1.5 דפוסי הצבעה והתנהגות פוליטית בישראל
11.....	2. ניתוח והשוואת בחירות מרץ 2020
11.....	2.1 רקע ונתונים
12.....	2.2 תוצאות הבחירות
12.....	2.3 פילוח דפוסי הצבעה בבחירות לכנסת ה-22 על פי אשכולות סוציו אקונומיים
14.....	2.4 פילוח דפוסי הצבעה בבחירות לכנסת ה-23 על פי אשכולות סוציו אקונומיים
16.....	2.5 שינויים בין הבחירות לכנסת ה-22 לבחירות לכנסת ה-23 מבחינת פילוח לאשכולות
18.....	3. דיון וסיכום
21.....	4. מקורות

מבוא

אין להמעיט בחשיבותה של הצבעה בבחירות במשטרים דמוקרטיים, ובישראל בפרט. כתוצאה משיטת הבחירות בישראל וגודלה של ישראל, החשיבות והמשמעות של השתתפות בבחירות היא יחסית גבוהה. בנוסף, בישראל המצויה נראה באופן תמידי במאבק כלשהו או הכרעה מהותית ואשר מאופיינת כחברה מפולגת ומשוסעת, החשיבות של הצבעה בבחירות רק עולה כביטוי האפשרי הגדול ביותר עבור האזרחים להשתתפות פוליטית והשפעה על קבלת ההחלטות. בהינתן תפיסה זו, היכולת לנבא דפוסי הצבעה מעסיקה פוליטיקאים, חוקרים אקדמאיים, התקשורת ותעשייה שלמה שהתפתחה סביב מערכות הבחירות, בין היתר מכוני מחקר וסוקרים, יועצים ובעלי אינטרסים שונים.

בנוגע לישראל הנתפסת כאמור כחברה רווית שסעים (דתי, עדתי, פוליטי וכלכלי) ישנו קושי לזהות את המאפיינים של הבוחרים המשפיעים על דפוסי הצבעה שלהם. בנוסף לפוליטיקת הזהויות הישראלית, ישנם גורמים נוספים בעלי השפעה: 'הצבעת סוגיה', כלומר על פי סוגיות מרכזיות עכשוויות העומדות בלב הבחירות (למשל המצב הבטחוני בבחירות מסוימות או מחאה חברתית ואי שוויון כלכלי באחרות, ובימינו שאלת כשירותו של העומד בראש מפלגת הליכוד בנימין נתניהו לכהן כראש ממשלה בהינתן האישומים נגדו ומשפטו הצפוי להיפתח בקרוב) ותופעות כמו איבוד עניין בפוליטיקה מצד הדור הצעיר ואי הצבעה כמחאה, או תופעת הפרסונליזציה אשר מחלישה את המערכת הפוליטית הקיימת המבוססת על מפלגות ומנגנונים ממוסדים.

במסגרת דיון זה, עבודה זו שואפת לברר את מידת השפעתו של הריבוד המעמדי כלכלי על דפוסי הצבעה בבחירות האחרונות לכנסת ה-23. בתוך שאלה גדולה זו, העבודה מציגה שלוש שאלות מחקר מפורטות:

1. האם ניתן לזהות בבחירות לכנסת ה-23 דפוסי הצבעה על פי פילוח לאשכולות חברתיים כלכליים?
2. מהם דפוסי הצבעה בבחירות לכנסת ה-23 למפלגות הליכוד וכחול לבן ומהם ההבדלים ביניהם?
3. האם ניתן לזהות שינוי בדפוסי הצבעה לליכוד וכחול לבן בין מערכות הבחירות לכנסת ה-23 וזו שקדמה לה?

על מנת לענות על שאלות אלו, הפרק הראשון של עבודה זו יציג מסגרת תיאורטית נרחבת העוסקת בדפוסי הצבעה בבחירות בישראל והגורמים שנתפסים כמשפיעים עליהם. בהסתמך על מגוון חוקרים ומקורות, פרק זה יציג את הגישות השונות לגבי מאפייני החברה הישראלית והשפעות של מאפיינים אלו על דפוסי הצבעה. הפרק יקדיש תשומת לב מורחבת לשסע העדתי והשסע המעמדי אשר נתפסים בישראל ככרוכים אחד בשני ואשר עומדים בלב שאלת המחקר של עבודה זו, לצד התייחסות למאפיינים נוספים של המערכת הפוליטית בישראל ותופעות נוספות המשפיעות על דפוסי הצבעה.

הפרק השני של העבודה יציע ניתוח של הצבעות לכנסת ה-22 והכנסת ה-23 בהתבסס על עיבודי תוצאות הבחירות על ידי מכון אדווה, כפי שמתפרסמים בדו"חות מחקר שהארגון מפרסם (הופמן-דישון, 2019; 2020). הניתוחים של הופמן-דישון הם על פי ערים ואזורים ולא על פי פרטים. המשמעות היא שהאשכולות לא אחידים בגודלם ולכן המשקל וההשפעה של אשכולות מסוימים הם שונים. הפילוח מבוסס על הסיווג לאזורים סטטיסטיים כפי שמתבצע על ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה עבור ישובים בהם 10,000 תושבים ומעלה, כאשר בערים בעלות מספר נמוך יותר של תושבים התייחסות היא לשוב כולו. בסך הכל הניתוח כולל כ-1,624 אזורים סטטיסטיים ב-81 ערים ומועצות מקומיות (שם).

1. רקע תיאורטי

1.1 גישות תיאורטיות לניתוח התנהגות מצביעים

ישנן שתי גישות לניתוח אופן ההצבעה ביום הבחירות (דיסקין וערן, 1999; יעיש, 2003; שפרמן, 2013). גישה אחת היא הגישה הסוציולוגית הטוענת שדפוסי הצבעה של המצביעים נובעים ומשקפים את החברה ואת השסעים והקונפליקטים הקיימים (יעיש, 2003). הצבעה שכזו היא על פי מאפיינים חברתיים של דת, מעמד חברתי ומקום מגורים, כאשר גורמים נוספים שיכולים להיות בעלי השפעה הם מודעות פוליטית, מאפיינים כלכליים-חברתיים כמו השכלה, גיל, מגדר, והון חברתי למשל (שפרמן, 2013). דיסקין וערן (1999) מכנים הצבעה שכזו הצבעה אמוציונלית ומגדירים אותה כהצבעה על בסיס השתייכות חברתית ומניעים רגשיים.

הגישה השנייה היא הגישה המוסדית על פיה הגורם המשמעותי המשפיע על התנהגות המצביעים הוא המבנה של המערכת, החוקים והכללים המגדירים אותה (יעיש, 2003). שפרמן (2013) מציינת בין גורמים אלו מנגנונים כמו חובת רישום מראש, חובת הצבעה, שיטת הבחירות, ומידת הפיצול המפלגתי. איזנברג והרסגור (2017) מציינים כגורמים משמעותיים את שיטת הבחירה גם כן, בעיקר השימוש באזור בחירה אחד וגובה אחוז החסימה.

יובל (2006) מציגה חלוקה דומה אבל אחרת. היא מבחינה בין הגישה הפסיכולוגית חברתית הלוקחת בחשבון גורמים סוציולוגיים, פסיכולוגיים, פוליטיים ואף גיאוגרפיים, לבין מה שמכונה הצבעת סוגיה (Issue Voting). גישה זו שנקראת גם התיאוריה המרחבית של הפוליטיקה מניחה שהתנהגות הבוחרים נובעת ממערכת שיקולים לגבי סוגיות מרכזיות העומדות על הפרק. יובל מציגה את יתרונות גישת ניתוח זו בכך שהיא מתמודדת טוב יותר עם שינויים בהצבעות בוחרים בין מערכת בחירות אחת לשנייה, כמו כן שינויים בעמדות ומצע המפלגות עצמן, הפועלות כך בהתאם לסוגיות הקיימות באותה נקודת זמן ועל מנת לענות לרצון הבוחרים. יובל ממשיכה ומציגה שני מודלים אפשריים ליישום של המודל: מודל הסמיכות ומודל הכיוון. בקצרה, מודל הסמיכות יוצא מנקודת ההנחה שהבוחר משקלל את עמדות המפלגות בנוגע לסוגיות החשובות שלו ויבחר את זו שבשקלול הנתונים תהיה הכי קרובה לעמדותיו. מודל הכיוון טוען שהתנהגות המצביע תהיה דווקא למפלגה אשר תעורר בו תגובה רגשית גבוהה יותר וש אשר עמדותיה הן בכיוון הכללי ההולם את העמדות שלו. יובל מציינת שיש לתת מקום לניתוח זה וממחישה את החשיבות של סוגיות מסוימות העומדות במרכז השיח הציבורי, אך גם מודה שנכון להיום ניתוח שכזה הוא תיאורטי יותר מאשר ישים, מאחר והוא מניח שבפני הבוחר ישנו מידע מלא ושהוא מסוגל לקבל החלטה רציונלית ולבצע חישובים מתמטיים- הנחות שלא מתקיימות בפועל.

1.2 שסעים וקונפליקטים בחברה הישראלית

החברה הישראלית נתפסת כחברה מרובת קבוצות ומשוסעת לעומק (Deeply Divided Society) (בלאנדר, 2018). בלאנדר, כמו חוקרים אחרים, מזהה חמישה שסעים מרכזיים: השסע הלאומי (יהודים/ערבים); השסע הדתי (דתיים/חילוניים); השסע העדתי (אשכנזים/מזרחים), השסע האידיאולוגי (ימין/שמאל) והשסע מעמדי. בהתייחס לחברה היהודית בלבד, ניתן לדבר על